

בדמעה/ בחיור: על דיסק ועל דיסקציה

לאחרונה הושק בירושלים דיסק שיריו של עקיבא דביר קוננוביץ. את הלחנים חיבר ושר שבתאי בונפיל.

זו הזדמנות לבחון את עיקרי יצירתו של משורר פעיל, שחיבר חמישה ספרי שירה: *הקול והקולד* (ספרית פועלים 1992, בעריכת נתן יונתן); *הקולד והקול* (כרמל 2004); *האדם דיסקלטי* (גוונים 2009); *משפחת וכו'*; (כרמל 2010); *ואברם, אברהם, אברם* (שיר-קלף 2013).

אני חושב ששתי תוכנות עיקריות נשקפות משיריו - הקושי והיפוי. יש בשיריו הכרה במגרעות, בחסרונות, בקושי, כמו שיש בהם הכרה במעלות, ביתרונות, ביופי.

הגישה הרואה צד של יופי הגלום בהוויה ובעצם מימושה מגלמת בתוכה רעיון שפינוואי, שהוא "טוב היות מאי-היות". זו גישה הרואה את המימוש כיתרון גמור על פני האי-מימוש. זאת בניגוד לגישות הרואות את מציאותנו כשרירותית, נטולת משמעות, משעממת וגרושת סבל.

כאן אפוא גישת בית הלל: טוב לאדם שנוצר מאשר לא נוצר; ובכן, איננו בביתו של שמאי.

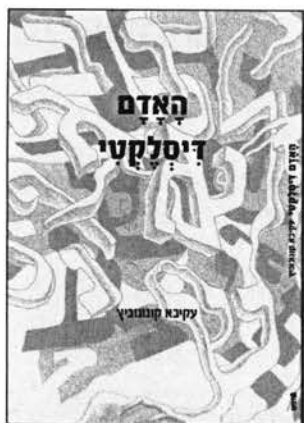
"יותר יאהב אדם את מעלותיו מאשר ישנא את חולשותיו" - אני חושב שדברים אלה, הנאמרים ברוח דבריו של שפינווא על האדם החופשי הפועל מתוך תבונה, יסייעו להבהרת הדברים; ניכר בשירתו של עקיבא דביר שהיא מגלמת את הרעיון הזה: אהבת המעלות יותר מאשר אי-אהבת החסרונות.

אבל התבוננותו בחסרונות איננה שגרתית; כשמישהו מדבר על אדם דיסקלטי אנו מיד רואים אדם פגום. והנה, כשעקיבא דביר מדבר על האדם הדיסקלטי - החסרונות בעיניו אינם חסרונות; האדם הדיסקלטי בעיניו הוא ללא מום וללא פגם - הוא שלם.

כאן אני רוצה לעשות הבחנה (שפינוואית) בין "שלם" ל"מושלם": "שלם" הוא משהו שאינו פגום. למשל, תפוח שנגסו בו הוא פגום, הוא איננו שלם. תפוח שלא נגסו בו - הוא שלם. אבל הוא איננו מושלם; הוא איננו מושלם כי הוא מוגבל. מושלם הוא משהו שלם שאיננו מוגבל. במובן הזה ברור כי רק האלוהים (או הטבע בכוליותו) הוא מושלם, כי הוא היחיד שאיננו מוגבל.

הדיסקלציה, הדברים שנראים כחסרונות, כפגמים, כמומים, למעשה אינם כאלה. הם אינם הופכים את האדם ליצור שאינו שלם; האדם שלם עמם כי הם חלק אינהרנטי בהווייתו.

אם כן, בא המשורר לומר: אל תביטו בדיסקציה כפגם; היא איננה תפוח נגוס והיא איננה פוגעת בשלמות. אנו שלמים עם הדיסקלציה כי היא של החיים ובחיים עצמם. היא באה לבטא מוגבלות

אך היא איננה ביטוי לחיסרון או לפגם. גם כשלא נאמר על העובדה שיש לנו דווקא שתי ידיים ולא שלוש ידיים שהדבר הוא מום או פגם; כך אין לומר על הדיסקלטי שהיא פגם או מום. כשם שלא נאמר שהעובדה שאנו דווקא מהלכים על רגלינו ולא על ראשינו מלמדת על אי-שלמות, כך אין לומר שהחסרונות הם מומים או פגמים הפוגעים בשלמותנו.

ההתבוננות של דביר-קוננוביץ בחסרונות היא אפוא שונה מן המקובל; החיסרון הוא חלק אינהרנטי בהווייתנו, הוא אינו משהו שאנו יכולים להיפטר ממנו, וגם איננו צריכים לעשות כן. למעשה בלעדי החיסרון אולי לא היינו נמצאים כלל וכלל - עוד רעיון שפינוואי. בשיר 'תפילה' נכתב:

"חַלְמָתִי שְׁאֵנִי כּוֹתֵב שִׁיר מְשֻׁלָּם / ... / אֶבֶל אֶנָּה הַמֶּשֶׁךְ לַעֲרֵךְ אוֹתִי".

אלולא החיסרון, אלולא היינו נזקקים לעריכה מתמדת, ספק אם היינו קיימים.

עובדה היא שאלוהים יצר אותנו תערובת של יש, תערובת של גוף ונפש, תערובת של רציונליות ואי-רציונליות, של צדדים סופיים ושל צדדים אינסופיים, של שמים וארץ. זה לגמרי טבעי לראות את הפנים בצד אחד של המשוואה כמסמלים איזשהו פגם או מום; אבל דביר-קוננוביץ משתמש בעובדת היותנו תערובת כמנוף להבנת המציאות ומבטא בשיריו את הרעיון שכך צריכים הדברים להיות. בשיר היפה 'בשורה', שהקדיש לנכדתו, נכתב:

"היום/ בְּשֶׁרָה לִי אִמָּא/ שְׁעַם שֶׁחַר/ הַשְּׁלֶכֶת/ אֶת הַמּוֹצֵץ/ בְּטָקֶס מְלֻכּוֹתִי/ מִן הַפֶּה/ אֶל הַפֶּח/ אֶבֶל אֵנִי/ מְשֻׁלָּךְ אוֹתוֹ/ יוֹם יוֹם/ גַּם מִן הַפֶּח/ אֶל הַפֶּה/ בְּלִי טָקֶס/ בְּדַמְעָה/ בְּחִינָךְ"

זוהי המחשה לתפיסת הפח - לא כבא להעיד על פסולת, על חיסרון, משהו שהוא בבחינת סרח עורף, אלא כחלק מהווייתנו, שאפשר לקחת ממנו. זוהי הזקקת ההתבוננות שלנו בפח - לא כפח אשפה של היקום אלא כמשהו שתורם לנו, שתורם לפינו, ועל חשיבותו הרוחנית של הפח, המוחשת לנו באינטואיציה ראשונית, אין מה להרחיב.

ההתייחסות לחסרונות לא כאל מומים ופגמים, מבקרה לדעתי תחושה דומיננטית שעולה בקריאת שיריו של עקיבא דביר. ביצירתו אנו חשים איוו נימה שנרמית "היתולית"; גם בשמות ספריו (לעיל) נימה זו, המעוררת אותנו לבחון את טיבו של ההיתול. ואין זו היתוליות גרידא; ה"היתוליות" הזאת אינה ליצנית אלא היא עמוקה ורצינית. זו היתוליות מכוונת ומעמיקה והיא חלק מהותי ומשמעותי ביצירה.

כאותר ליצן חצר המביט על עצמו מתוך היתוליות מסוימת אבל הוא יודע שזהו מבט מאוד רציני ומעמיק, והמלך מבקש את עצתו מתוך הכרה בחוכמת חייו הבלומה בתוכו.

ההתייחסות לחסרונות היא אפוא כמו התייחסות להיתוליות - אבני יסוד ולא פגמים.

וכמו ליצן החצר, הוא מנסה בדרכי נועם לגרום לנו לראות כך את הדברים ולא אחרת; במקום להסתייג מהדיסקלטי, במקום לשאוף לסלקה, עלינו להכיר בה ולראות אותה כחלק מהווייתנו. וקריאה זו משתלבת עם הקריאה להיות או להיעשות מי שאנו - "סוף סוף אינני אחר", אומר הוא ב'משפחת וכו'; גם אברם אף שהפך לאברהם לא נעשה אחר אלא שמר על "אברמותו". אל לנו לנסות לעטות על עצמנו אופי אחר ממה שאנו באמת, אלא להיעשות מי שאנו ולהכיר בדיסקציה - ושוב לא כפגם או מום אלא כחלק מאיתנו.

והשירה היא המאפשרת לנו לשנות את זווית ההתבוננות. היא מסייעת לנו לאהוב יותר את מעלותינו מאשר לשנוא את חולשותינו כי היא בעצם מאירה באור נכון את מה שאנו חושבים לחולשות.

שבתאי בונפיל, כאמור, הלחין ושר חלק מן השירים. הוא השכיל להפיק מעצמו את המנגינות היאות למילים, ונראה כי הקולות - קול המילים וקול הלחן - נובעים ממקור אחד.

כמנגינה היפה שאף שהיא חוזרת וחוזרת על עצמה - היא אינה חוזרת על עצמה, כך שירתו של עקיבא דביר אוזנות בלוך וחזור בחיים ובדיסקציה המובנית בהם; החיים הם לא רק קשים אלא הם גם יפים; מדובר בעצם שני אספקטים, שבלעדי אחד מהם אולי לא היתה מתהווה ההוויה. ועלינו, כדברי המשורר, "לשיר את החיים בְּדַמְעָה/ בְּחִינָךְ".

צדוק עלון